

ARAŞTIRMA MAKALESİ

KONTROL EDİLEBİLEN RİSKLER VE RİSK YÖNETİMİ AÇIKLAMALARI: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI¹

CONTROLLABLE RISKS AND RISK MANAGEMENT DISCLOSURES - BORSA İSTANBUL APPLICATION

Dr. Çağla DEMİR PALİ*
Doç. Dr. Burcu ADİLOĞLU**

ÖZ

Risklerin işletmelerin gelecek performansları üzerindeki etkisi konusunda farkındalık arttıkça risk yönetimi uygulamaları da önem kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda yapılan çeşitli kanun ve düzenlemeler ile işletmeler hem risklerini yönetmeye hem de yaptıkları uygulamaları açıklamaya teşvik edilmektedir.

Bu çalışmada halka açık ve Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2015 ve 2014 listelerinde yer alan 76 işletmenin risk açıklamaları üzerine bir içerik analizi çalışması yapılmıştır. Analiz sonucunda 91 farklı risk türünde, 2.806 adet risk açıklaması olduğu tespit edilmiş olup en çok açıklanan risklerin sırasıyla çalışanlara ilişkin riskler (240 adet) hakkında olduğu ve bu grubu sırasıyla müşterilere ilişkin riskler (191 adet), iç kontrole ilişkin riskler (179 adet), döviz kuruna ilişkin riskler (158 adet) ve üretim ile ilgili risklerin (127 adet) takip ettiği görülmüştür. Özelliklerine göre de incelenen risk açıklamalarının en çok "iyi" nitelikli, işletme "politika"larına ilişkin, "parasal olmayan" açıklamalar olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte grup içindeki dağılıma göre %69 oranıyla işletme "politika"larına ilişkin en çok açıklamanın yönetim risklerine ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Risk, Risk Yönetimi, Risk Açıklamaları, İçerik Analizi, Borsa İstanbul

1 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce kabul edilmiş "İşletmelerde Kontrol Edilebilen Riskler ile Risk Açıklamaları Üzerine Bir İçerik Analizi ve Öneri" adlı tezden türetilmiştir.

* İç denetçi, TYH Tekstil, caгла.demir@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5859-7706>

** İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, burcuadiloglu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9680-1408>

ABSTRACT

As awareness related to the impact of risks on the future performance of companies increases, risk management practices have started to gain importance. As a result of that various laws and regulations have been made to encourage the companies to manage their risks as well as to explain their risk management practices.

In this study, a content analysis conducted on 76 companies that are publicly traded and on the lists of Turkey's Top 500 Industrial Companies in 2015 and 2014. As a result of the analysis, it has been determined that there are 2,806 risk explanations in 91 different risk types and the risks that are explained most are related to employees (240 risks), related to customers (191 risks), related to internal control (179 risks), related to exchange rates (158 risks) and production related (127 risks). It is observed that the majority of risk disclosures are "good", "non-monetary" and operational. It was also found that the policy disclosures are related to managerial risks.

Keywords: Risk, Risk Management, Risk Disclosures, Content Analysis, Borsa İstanbul

1. GİRİŞ

Dünya çapında yaşanan krizler ve bu krizlerin işletmeler üzerindeki olumsuz etkileri risklerin önemine dikkat çekmiş ve çeşitli ülkelerde bu konu üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İşletmelerden hem risklerini saptayarak, saptanmış risklerin yönetimi konusunda çalışmalar yapmaları hem de maruz kaldıkları riskleri, uyguladıkları risk yönetimi tekniklerini ve sonuçlarını açıklamaları beklenmektedir. Bu amaçla denetleyici ve düzenleyici kurumlar çeşitli çalışmalar yapmakta ve işletmeleri risk yönetimi alanında incelemeler yapmaya ve bu çalışmalarını açıklamaya teşvik etmektedirler.

Risk yönetimi uygulamaları ile olumsuz risklerin yok edilmesi, negatif etkilerinin azaltılması veya işletmeye fırsat yaratacak hale getirilmeleri; olumlu risklerin ise gerçekleşme olasılıklarını ya da etkilerini artırmak yoluyla fırsatların değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. Risk yönetimi çalışmalarının yapılması tek başına yeterli olmayıp bu çalışmaların halka açıklanması da gerekmektedir. Bu şekilde işletme dışındaki bilgi kullanıcılarının da ilgili işletmelerin riskleri ve bu risklerin yönetimine ilişkin çalışmalar hakkında bilgi sahibi olması ile karar alırken bu unsurları da dikkate almaları mümkün hale gelecektir.

Halka açık ve İstanbul Sanayi Odası tarafından hazırlanan Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu-2015 ve 2014 listelerinde yer alan 76 adet işletme üzerinde yapılan bu araştırmada işletmelerin 2015 yılı faaliyet raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiş, risk açıklamalarının varlıkları ve nitelikleri incelenmiştir. Halka açık olmayan şirketler (faaliyet raporlarını kamuya açıklamamaları sebebiyle) ve finansal kurumların (farklı düzenlemelere tabi olmaları sebebiyle) kapsam dışında tutulması çalışma için bir kısıt oluşturmaktadır. Bununla birlikte daha önce Türkiye'de risk açıklamaları üzerine bu şekilde bir araştırma yapılmamış olması sebebiyle çalışma literatürde bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Çalışma risk kavramı ile başlamakta olup literatürde yer alan risk tanım ve türlerinin ardından risk yönetimi uygulamalarına kısaca yer verilmiştir. Daha sonra ise uygulamanın yöntemi ile bulguların sunumu ve sonuç bölümü yer almaktadır.

2. RİSK VE RİSK YÖNETİMİ

İş dünyasının daha karmaşık hale gelmesi sebebiyle artan bilgi asimetrisini azaltabilmek ve analistler, yatırımcılar ve diğer paydaşların ihtiyaç duydukları bilgileri edinebilmeleri için işletmelerin daha şeffaf olması önem taşımaktadır. Aynı zamanda iyi kurumsal yönetimin bir gereği olarak işletmelerden maruz kaldıkları riskleri ve kontrol stratejilerini ilgililere aktarmaları beklenmektedir. (Lajili and Zeghal, s.2005)

Tüm işletmeler için riskler bulunmaktadır ancak işletmelerin faaliyet gösterdikleri ülkelere, sektörlere veya özellikli (işletmeye özel şartlar) durumlarına göre risk türleri değişmektedir. Hangi tür risklerin olduğu ve gelecekteki olası etkileri işletme yönetimleri kadar bu işletmelere yatırım yapan yatırımcıların paralarını kaybetme olasılıkları sebebiyle yatırımcılar için de önemlidir. Yatırımcılar veya yatırımcı adayları riskler konusunda bilgi sahibi olmaları durumunda söz konusu risklerin değerlendirmesini yapabilir ve değerlendirmeler sonucunda yatırım yapıp yapmama ya da yatırımı elde tutup tutmama kararına ulaşabilirler. Ayrıca risk açıklamaları yapılması sonucu oluşacak şeffaflık işletme yöneticilerini daha dikkatli kararlar vermeye ve kaynakların daha etkin kullanılmasına teşvik eder. İşletme yönetimi tarafından bilinip dış bilgi kullanıcıları ile paylaşılmayan bilgiler sebebiyle oluşan bilgi asimetrisini ortadan kaldırma yolundaki talepler 2007 finans krizi sonrasında daha da artan bir şekilde devam etmektedir. (ICAEW, 2011)

Finansal açıdan gelecekteki alternatiflere bağlı olarak bir getirinin, pozitif veya negatif olması ya da gerçekleşen değer ile beklenen değer arasındaki olumlu veya olumsuz fark olarak tanımlanan risk, genel anlamıyla gelecekteki olaylarla ilgili bilinmezliklerden kaynaklanan beklenmeyen sonuçlarla karşılaşılması olasılığıdır. Bir diğer tanıma göre ise risk, belirsizliğin ölçülebilir kısmı olup geleceğe ilişkin olasılık tahmini objektif olarak yapılıyorsa risk, subjektif olarak yapılıyorsa belirsizlik olarak adlandırılır. (Usta, 2012)

Riskler çok çeşitli sebeplerden ortaya çıkmakta olup aşağıdaki şekilde riskin kaynakları ve kaynakların birbirleriyle olan ilişkisine yer verilmektedir.

Şekil 1: Riskin Kaynakları

Kaynak: Andrew Graham, “Integrated Risk Management - Implementation Guide”, Çevrimiçi, <http://post.queensu.ca/~grahama/publications/TEXTPDF.pdf>, 07.12.2015.

Literatürde risk sınıflandırmaları çok değişik şekillerde yapılmakta olup riskin kaynağına (işletme içi veya dışı), muhasebe ile ilgisine (muhasebe içi veya dışı), finansal olup olmayışına, işletmelerin kontrolünde olup olmadığına, siyasi sebeplere dayanıp dayanmadıklarına göre ayrımlar bulunmaktadır. Bu çalışmada riskler, işletmelerin kontrolünde olup olmadıkları ayrımına tabi tutulmuştur. Bu kategorideki risk sınıflandırmasında ayırım, işletmelerin alacakları önlemler yoluyla ilgili risk unsurlarını azaltması ya da ortadan kaldırmasının mümkün olup olmamasına göre yapılır. İşletmelerin yapısı ve buldukları sektörden

kaynaklanan işletmeye özel riskler, işletmenin kontrolünde olan riskler olup kaçınılması ya da azaltılması mümkündür. İşletmelerin kontrolünde olmayan riskler ise ülke ve dünya genelindeki etkenlerden kaynaklanan risklerdir ve işletmeler bu tür riskler üzerinde kontrol sağlayamazlar. Bu şekilde sınıflandırılan risklerin listesi Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: İşletmelerin Kontrolünde Olup Olmamasına Göre Risklerin Sınıflandırılması

İşletmelerin Kontrolünde Olmayan Riskler	İşletmelerin Kontrolünde Olan Riskler
<ol style="list-style-type: none"> 1) Politik Riskler 2) Pazar Riskleri 3) Ekonomik Riskler <ul style="list-style-type: none"> - Faiz Oranı Riski - Enflasyon Riski - Vergi Riski 4) Çevresel Riskler 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Faaliyet Riskleri 2) Yönetim Riskleri 3) Finansal Riskler <ul style="list-style-type: none"> - Kredi Riski - Likidite Riski - Piyasa Riski <ul style="list-style-type: none"> ✓ Faiz Oranı Riski ✓ Döviz Kuru Riski ✓ Hisse Senedi Fiyat Riski ✓ Emtia Riski

Bu çalışmanın kapsamına giren işletmelerin kontrolündeki riskler, sektöre, işletmeye, hesap ya da hesap grubuna özel nitelikteki risklerdir. Sistemik olmayan riskler olarak da adlandırılan bu grup tüm sektörü etkilemeyip sadece belirli bir işletme ile ilgili de olabilir. Örneğin bir işletmenin müşterisi olan firmadaki grev, sektördeki tüm işletmeleri etkilemeyecek olup sadece ilgili işletmenin satış, alacak ve nakit hesaplarını etkileyecek bir risk oluşturur. (Ross ve diğerleri, 2010) Birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olan bu riskler faaliyet riskleri, yönetim riskleri ve finansal riskler olarak üç gruba ayrılmakta olup aşağıda açıklanmaktadır.

Faaliyet riskleri: Belirli bir sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümünün veya bir kısmının ilgili işkolunu sebebiyle taşıdığı risk olup iş riski veya sektör riski olarak da adlandırılmaktadır. Örneğin, hammadde kaynakları yurtdışında olan işletmelerin sektör riski, yurtiçinden alınan hammaddelerin kullanıldığı bir sektöre göre daha yüksektir. Aynı şekilde müşteri taleplerinin değişkenlik gösterdiği sektörlerde de bu risk fazladır. (Sarıkamış, 2000)

Yönetim riskleri: Yöneticilerin yönetim becerilerindeki eksikliklerden kaynaklı olarak işletmelerin iyi yönetilememesi riski olup işletmelerin

gelecekteki performanslarını etkileyecek yanlış kararlar alınması ya da büyüme fırsatlarının kaçırılması şeklinde ortaya çıkar (Torun, 2012).

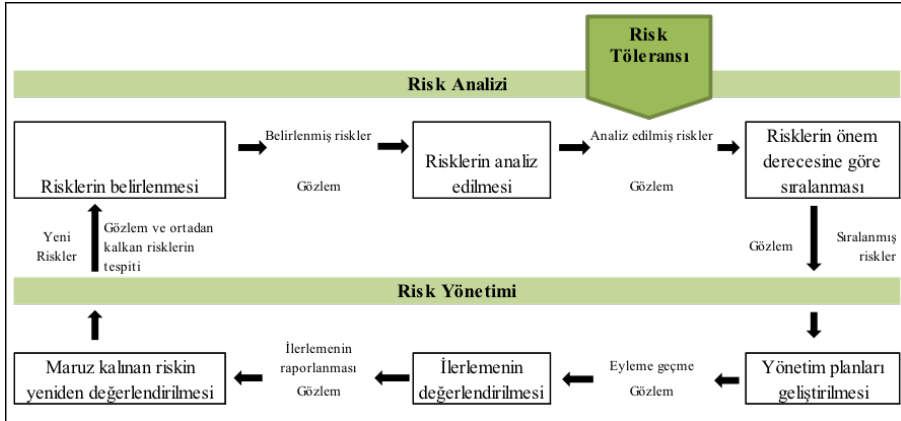
Finansal Riskler: Ekonomik gelişmelere, finansal piyasalardaki değişmelere ve işletmelerin finansal faaliyetlerine bağlı olarak karşılaşılan riskler olup kredi riski, likidite riski ve piyasa riski olmak üzere üç gruba ayrılır.

- a. Kredi riski; borçlu tarafın borcunu ödeme konusunda yetersizliği ya da isteksizliğinin ortaya çıkması olasılığıdır. Bu risk, alacaklı tarafın maruz kalacağı kredi riski olarak adlandırılır ve beklenen nakit akışının olmayışından dolayı karşı karşıya kalınabilecek zorlukları ifade eder. Kredi riski, maruz olunan riskin maddi büyüklüğü gibi niceliksel ve borçlu tarafın kredibilitesi gibi niteliksel özellikler taşımaktadır. (Uğur, 2011)
- b. Likidite riski; işletmelerin nakit girişleri ile çıkışları arasındaki dengenin sağlanamaması tehlikesidir. Başka bir deyişle, vadesi gelen yükümlülüğün işletme tarafından yerine getirilememesi riskidir. (Usta, 2012)
- c. Piyasa riski; fiyat riski olarak da adlandırılmakta olup işletmelerin alım satımını yaptığı tüm varlıkların piyasa fiyatlarında ortaya çıkabilecek beklenmedik değişimlerden kaynaklanır. (Cabedo and Tirado, 2004) Piyasa riski de kendi içinde dört gruba ayrılmakta olup bu riskler aşağıda açıklanmaktadır.
 - Faiz oranı riski; faiz oranlarındaki değişimlerden kaynaklanır. Vade sonunda gerçekleşecek nakit girişi ya da nakit çıkışıyla doğrudan ilişkili olduğundan, yapılmış olan yatırımlardan beklenen getiriler ya da borçlar üzerinde etkili olur. (Usta, 2012)
 - Döviz kuru riski; yabancı paraların değerindeki değişim sonucunda ortaya çıkar. İşletmelerin yabancı para cinsinden yatırımlarının değerini ve getirisini direkt olarak etkilediğinden bu tür yatırımları fazla olan işletmelerde döviz kuru riski yüksektir. Ancak kur riskinin sadece yatırımlar ile ilgili olmadığı ve işletmelerin yabancı para cinsinden tüm işlemleri için sözkonusu olduğu göz ardı edilmemelidir. Örneğin, yabancı para cinsinden alacak veya borçlarından kaynaklı döviz kuru riski de bulunur.
 - Hisse senedi fiyat riski; sabit getirili menkul kıymet ve döviz piyasalarına göre daha riskli olan hisse senetlerinin fiyatlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanır. Piyasa psikolojisindeki değişimlerden

fazla etkilendiği için ellerinde hisse senedi bulduran işletmelerin dikkat etmeleri gereken bir risk türüdür. (Usta, 2012)

- Emtia riski; emtia fiyatlarında beklenmedik bir değişim olması sonucunda ortaya çıkar. Piyasa riskinin en önemli unsurlarından birini oluşturan bu risk türü, işletmelerin finansal piyasalardaki faaliyetleri ve işlem yaptıkları para birimlerinden bağımsız olarak neredeyse tüm ticaret ve sanayi işletmelerini etkiler. İşletmelerin hem girdilerinin hem de çıktılarının fiyatlarını etkileyeceğinden, emtia riskinin beklenen nakit akışı ve faaliyet karları üzerinde önemli etkisi bulunur. (Cabedo and Tirado, 2004)

Risk yönetimi risklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, risk planlaması yapılarak yönetilmesi şeklinde basamaklarla başlayan bir süreç olup kısaca işletmelerin kendilerine özgü risklerini belirlemesi ve kendilerine yararlı olacak şekilde yanıtlamasıdır. Statik değil dinamik bir süreç olması dolayısıyla risk yönetimi süreci, hazırlanan planın uygulanmaya başlanmasından sonra da kontrollerle ve iyileştirme çalışmaları ile devam eder. Sürekli gözden geçirmeler yapılması ve belirlenen riskler ile atılan karşı adımların güncelliği ve etkinliğinin takip edilmesi gerekir. (Merna and El-Thani, s.2008) Risklerin belirlenmesi, analiz edilmesi, önem derecesine göre sıralanması, yönetim planlarının geliştirilmesi, ilerlemenin değerlendirilmesi ve maruz kalınan risklerin yeniden değerlendirilmesi şeklinde bir süreç olan risk yönetimi aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

Şekil 2: Risk Yönetiminin Adımları

Kaynak: Andrew Graham, “Integrated Risk Management - Implementation Guide”, Çevrimiçi, <http://post.queensu.ca/~grahama/publications/TEXTPDF.pdf>, 07.12.2015, s. 29.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’de yürürlükte olan risk yönetimi ve risk açıklamalarına ilişkin kanun ve düzenlemelerin büyük çoğunluğu halka açık ve/veya büyük işletmelere yöneliktir. Bu durumun sonucu olarak risk yönetimi ve açıklamalarının bu işletmelerde daha yaygın ve etkin olması beklenirken diğer işletmelerin bu konularda yetersiz olacağı öngörülmektedir. Bu nedenle çalışmanın örnekleme halka açık işletmelerden oluşmaktadır.

Örnekleme oluşturacak işletmelerin belirlenmesinde farklı düzenlemelere tabi olmaları sebebiyle finansal kurumlar kapsam dışında tutulmuş ve kabul gören bir büyüklüğe sahip işletmelere ulaşmak için İstanbul Sanayi Odası tarafından yayımlanan Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listeleri ve işletmelerin halka açık olma durumları dikkate alınmıştır. 2015 ve 2014 yıllarında listede yer alan ve halka açık olan 82 tane işletmenin Kamuyu Aydınlatma Platformu’na¹¹ (“KAP”) yaptıkları bildirimler ve internet siteleri incelendiğinde 6 tane işletmenin faaliyet raporunu paylaşmamış olduğu görüldüğünden bu işletmeler örneklemeden çıkarılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmanın örneklerini Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2015 ve 2014 listelerinde yer almaları sebebiyle belirli bir büyüklükte olmaları; halka açık olmaları sebebiyle faaliyet raporlarının ulaşılabilir ve standardizasyona sahip olması sebebiyle seçilen 76 işletmeden oluşmakta olup bu işletmeler Tablo 2’de yer almaktadır.

11 Kamuyu Aydınlatma Platformu, işletmelerin borsa ve Sermaye Piyasası mevzuatı uyarınca kamuya açıklanması gerekli bildirimlerini elektronik imzalı olarak gönderdikleri ve bu şekilde bildirimlerin kamuya la paylaşıldığı elektronik sistemdir. www.kap.org.tr adresinde hizmet vermektedir.

Tablo 2: Analiz Veri Setinde Yer Alan Halka Açık Şirketler

	KODU	FİRMA ADI
1	ADANA	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.
2	AKCNS	Akçansa Çimento San. ve Tic. A.Ş.
3	AKSA	Aksa Akrilik Kimya Sanayi A.Ş.
4	AKSEN	Aksa Enerji Üretim A.Ş.
5	ANACM	Anadolu Cam Sanayii A.Ş.
6	AEFES	Anadolu Efes Biraçılık ve Malt Sanayii A.Ş.
7	ASUZU	Anadolu Isuzu Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.
8	ARCLK	Arçelik A.Ş.
9	ASELS	Aselsan Elektronik San. ve Tic. A.Ş.
10	ASCEL	Asil Çelik San. ve Tic. A.Ş.
11	ASLAN	Aslan Çimento A.Ş.
12	AYGAZ	Aygaz A.Ş.
13	BAGFS	Bagfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.
14	BAKAB	Bak Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.
15	BANVT	Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş.
16	BTCIM	Batıçim Batı Anadolu Çimento Sanayii A.Ş.
17	BOLUC	Bolu Çimento Sanayii A.Ş.
18	BRSAN	Borusan Mannesmann Boru San. ve Tic. A.Ş.
19	BOSSA	Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
20	BRISA	Brisa Bridgestone Sabancı Lastik San. ve Tic. A.Ş.
21	CEMTS	Çemtaş Çelik Makina San. ve Tic. A.Ş.
22	CMENT	Çimentaş İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş.
23	CIMSA	Çimsa Çimento San. ve Tic. A.Ş.
24	DEVA	Deva Holding A.Ş.
25	DGKLB	Doğtaş Kelebek Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
26	DYOBY	DYO Boya Fabrikaları San. ve Tic. A.Ş.
27	EGEEN	Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş.
28	EGPRO	Ege Profil Tic. ve San. A.Ş.
29	EGSER	Ege Seramik San. ve Tic. A.Ş.
30	ERBOS	ERBOSAN Erciyas Boru San. ve Tic. A.Ş.
31	EREGL	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.
32	FROTO	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.

33	GOLTS	Göлтаş Göller Bölgesi Çimento San. ve Tic. A.Ş.
34	GOODY	Goodyear Lastikleri T.A.Ş.
35	GUBRF	Gübre Fabrikaları T.A.Ş.
36	HURGZ	Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
37	ISDMR	İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.
38	IZMDC	İzmir Demir Çelik Sanayi A.Ş.
39	IZOCM	İzocam Tic. ve San. A.Ş.
40	KRATL	Karakaş Atlantis Kıymetli Madenler Kuyumculuk Telekomünikasyon San. ve Tic. A.Ş.
41	KRDMA	Kardemir Karabük Demir Çelik San. ve Tic. A.Ş.
42	KENT	Kent Gıda Maddeleri San. ve Tic. A.Ş.
43	KERVT	Kereviş Gıda San. ve Tic. A.Ş.
44	KONYA	Konya Çimento Sanayii A.Ş.
45	KORTS	Korteks Mensucat San. ve Tic. A.Ş.
46	LMKCM	Limak Çimento San. ve Tic. A.Ş.
47	MRSHL	Marshall Boya ve Vernik Sanayi A.Ş.
48	MNDRS	Menderes Tekstil San. ve Tic. A.Ş.
49	TIRE	Mondi Tire Kutsan Kağıt ve Ambalaj Sanayi A.Ş.
50	NUHCM	Nuh Çimento Sanayi A.Ş.
51	OLMIP	Olmuksan International Paper Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.
52	OTKAR	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.
53	PAKPN	Pakpen Plastik Boru ve Yapı Elemanları San. ve Tic. A.Ş.
54	PETKM	Petkim Petrokimya Holding A.Ş.
55	PETUN	Pınar Entegre Et ve Un Sanayii A.Ş.
56	PNSUT	Pınar Süt Mamülleri Sanayii A.Ş.
57	ROYAL	Royal Halı İplik Tekstil Mobilya San. ve Tic. A.Ş.
58	SARKY	Sarkuysan Elektrolitik Bakır San. ve Tic. A.Ş.
59	SARTN	Sarten Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.
60	SASA	Sasa Polyester Sanayi A.Ş.
61	SODA	Soda Sanayii A.Ş.
62	TATGD	Tat Gıda Sanayi A.Ş.
63	TOASO	Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
64	TRKCM	Trakya Cam Sanayii A.Ş.
65	TMSN	Tümosan Motor ve Traktör Sanayi A.Ş.

66	TUPRS	Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
67	PRKAB	Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.
68	TTRAK	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.
69	TBORG	Türk Tuborg Bira ve Malt Sanayii A.Ş.
70	ULKER	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.
71	ULUUN	Ulusoy Un San. ve Tic. A.Ş.
72	UMURB	Umur Basım San. ve Tic. A.Ş.
73	VESBE	Vestel Beyaz Eşya San. ve Tic. A.Ş.
74	VESTL	Vestel Elektronik San. ve Tic. A.Ş.
75	YATAS	Yataş Yatak ve Yorgan San. Tic. A.Ş.
76	YUNSA	Yünsa Yünlü San. ve Tic. A.Ş.

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmış olup ilk olarak içerik analizinin koşullarından olan tekrarlanabilirlik ve geçerlilik özelliklerini sağlamak amacıyla risk kodlamalarında kullanılmak üzere bir karar kuralları listesi (risk kodlamasında kullanılan karar kuralları EK 1’de yer almaktadır) oluşturulmuştur. Bu şekilde başka bir okuyucunun da aynı kurallara bağlı kalarak aynı raporları okuması durumunda aynı risk açıklamalarını saptaması hedeflenmiş, nesnel sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Sonraki aşamada literatür incelemesi sürecinde tespit edilen ve işletmelerin kontrol edebildikleri risklerden oluşan bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Daha sonra ise Tablo 2’de listelenmiş olan 76 tane işletmenin kurumsal internet siteleri ve KAP’a yapmış oldukları bildirimler incelenerek 2015¹² yılına ait faaliyet raporları indirilmiştir. İncelenen rapordarda “risk açıklaması” olduğu tespit edilen ifadeler kontrol listesinde işaretlenmiş (karar kurallarına göre) ve aşağıdaki özelliklere göre sınıflandırılmıştır.

- Risk grubu (“faaliyet riski”, “finansal risk” veya “yönetim riski”)
- Risk açıklamasının doğası (işletme açısından “iyi”¹³ veya “kötü”¹⁴ olması)

12 Bu çalışmanın hazırlanmaya başlandığı dönemde 2016 yılı faaliyet raporlarının henüz yayımlanmamış olması sebebiyle en güncel olan 2015 yılı faaliyet raporları kullanılmıştır.

13 Geleceğe ilişkin bir belirsizliğe karşı önlem alınmış olması veya geçmişteki bir belirsizliğin işletme adına olumlu bir sonuç doğurması durumunda söz konusu risk açıklamaları “iyi” olarak kodlanmıştır (örneğin şirket binalarında meydana gelebilecek fiziksel zararlara karşı kasko yapılması).

14 İşletme için gelecekte olumsuz bir etki doğurabilecek belirsizliklerin açıklanması veya geçmişte maruz olunan bir belirsizliğin olumsuz bir sonuç doğurması durumunda söz konusu risk açıklamaları “kötü” olarak kodlanmıştır (örneğin sigorta ile güvence altına alınmamış şirket binalarında yangın sonucu maddi zarar meydana gelmiş olması).

- Risk açıklamasının parasal olarak ifade edilip edilmediği (“parasal” veya “parasal olmayan”)

Tüm raporlar birer defa inceledikten sonra kontrol listesi tekrar gözden geçirilmiş, eksikler tamamlanmış, gerekli sınıflama değişiklikleri yapılmıştır. Son olarak faaliyet raporları, yeniden düzenlenmiş kontrol listesi kullanılarak bir kez daha incelenmiştir.

4. BULGULAR

Yapılan rapor incelemeleri sonucunda 2806 adet risk açıklaması tespit edilmiş ve 91 farklı risk türünde olan bu açıklamalar daha anlamlı yorumlar yapılabilmesi için gruplamaya tabi tutulmuştur. Örneğin çalışanların ayrımcılık şikâyeti riski, çalışanların hata yapması/suistimal/hile riski, gelecekte işletmeden nakit çıkışına sebep olabilecek prim ödemesi yapma riski (kıdeme teşvik primi vs), kıdem tazminatı ödeme riski, kullanılmamış izinler için ödeme yapma riski, sendika ile çatışma riski, yetki ve sorumlulukların ayrılmaması gibi riskler bir grupta toplanarak “Çalışanlara ilişkin riskler” sınıfında bir arada gösterilmiştir. Bu şekilde özet olarak hazırlanmış risk açıklamaları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu

Risk Grupları	Risk Adedi	Grup bazında toplam
Bilgi güvenliğine ilişkin riskler		24
Bilgi güvenliğine ilişkin riskler	24	
Bilgisayar sistemleri riski		15
Kontrolle ilişkin riskler - bilgisayar sistemleri riski	15	
Bütçe yapılmamasına ilişkin riskler		6
Bütçe yapılmamasından kaynaklanan riskler	6	
Çalışanlara ilişkin riskler		240
Çalışanların ayrımcılık şikayeti	41	
Çalışanların hata yapması/suistimal/hile riski	8	
Çalışanlara ilişkin riskler - genel	5	
İnsan kaynaklarına ilişkin diğer karşılıklar/primler (kıdeme teşvik primi vs)	30	
Kıdem tazminatı ödeme riski	89	
Kullanılmamış izinler için ödeme yapma riski	37	
Sendika ile çatışma riski	26	
Yetki ve sorumlulukların ayrılmaması riski	4	
Çevreye ilişkin riskler		70
Çevre kirliliğinin kontrol altında tutulamaması/çevresel sorumluluk/çevresel kanun ve düzenlemelere aykırılık riski	70	
Diğer riskler		24
Karşılık ayrılan diğer riskler	24	

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu (Devamı)

Döviz kuru riski		158
Döviz kuru riski – genel	122	
Döviz kuru riski - kurun yükselmesi sebebiyle yatırımların ertelenmesi riski	1	
Döviz kuru riski - satılan ürün miktarında artış/azalış olmasına rağmen kur değişimi sebebiyle satış gelirlerinin artmaması/azalmaması	5	
Döviz kuru riski - yabancı para cinsinden alacakların/borçların kur değişimi sebebiyle değişmesi	16	
Döviz kuru riski - yurtdışından temin edilen hammaddelerin fiyatlarında değişim riski	14	
Etkinliğe ilişkin riskler		37
Etkinliğe/kaynakların etkin kullanımına ilişkin riskler	37	
Faiz oranı riski		106
Faiz oranı riski – genel	106	
Finansal raporlama riski		57
Finansal raporlama riski	57	
Fiyat riski		38
Fiyat riski – genel	38	
Fonlama riski		7
Fonlama riski	7	
Garantiye ilişkin riskler		29
Garantiye ilişkin riskler/satış sonrası servis yükümlülüklerine ilişkin riskler	29	
Gerçeğe uygun değer riski		7
Gerçeğe uygun değer riski	7	
İç denetim riskleri		114
İç denetim biriminin etkin olmaması riski	20	
İç denetim biriminin etkinliğinin gözden geçirilmemesi riski	16	
İç denetim birimi olmaması riski	76	
İç denetim biriminin verimli/yeterli olmaması riski	2	

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu (Devamı)

İç kontrol riskleri		179
İç kontrol sisteminin etkin olmaması riski	49	
İç kontrol sisteminin etkinliğinin denetlenmemesi riski	32	
İç kontrol sistemi olmaması riski	73	
İç kontrol sisteminin verimli/yeterli olmaması riski	23	
İç kontrol sisteminin yönetim tarafından destekleniyor olmaması/çalışanlar tarafından anlaşılması olmaması riski	2	
İklim riski		1
İklim riski	1	
İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin riskler/kaza riski		55
İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin riskler/kaza riski	55	
İşletme süreçlerine ilişkin riskler		5
İşletme hedeflerine uygun olmayan iş süreçleri olması riski	5	
İşletme içi bilgi akışına ilişkin riskler		1
İşletme içi bilgi akışına ilişkin riskler	1	
İşletme varlıklarının/tesislerinin zarar görmesi riski		22
İşletme varlıklarının/tesislerinin zarar görmesi riski	22	
İşletmenin sürekliliği riski		62
İşletmenin sürekliliği riski	62	
Kanun ve düzenlemelere aykırılık riski		57
Kanun ve düzenlemelere aykırılık riski	57	
Kanuni riskler/dava karşılıkları		81
Kanuni riskler	81	
Karşılıklar, koşullu varlık ve yükümlülüklerle ilişkin riskler		59
Karşılıklar, koşullu varlık ve yükümlülüklerle ilişkin riskler	59	
Kredi riski		114
Kredi riski – genel	114	
Likidite riski		109
Likidite riski – genel	109	
Marka/İtibar riski		10
Marka/itibar riski	10	

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu (Devamı)

Menkul kıymet piyasası riski/hisse senedi fiyat riski		4
Menkul kıymet piyasası riski/hisse senedi fiyat riski	4	
Muhasebe sistemleri riski		49
Muhasebe sistemleri riski	49	
Müşterilere ilişkin riskler		191
Müşteri riski - Büyük bir müşteriye bağımlı olma riski	4	
Müşteri riski - Müşteri memnuniyeti sağlayamama riski	60	
Müşteri riski - Müşteri taleplerinde meydana gelecek değişimlere ilişkin riskler	25	
Müşteri riski - Tahsilata ilişkin riskler	77	
Müşteri riski - Yeni müşteri edinememe/müşteri çeşitliliği sağlayamama riski	25	
Nakit akış riski		12
Nakit akış riski - genel	12	
Pazar riski		64
Pazar riskleri - genel	2	
Pazar riskleri - pazar payında değişim olması riski	15	
Pazar riskleri - pazarın gelişmesine/yeni pazarlara açılmaya ilişkin riskler	19	
Pazar riskleri - piyasadaki konumu/lider olma/liderliğini koruma/kaybetme riski	28	
Satışlara ilişkin riskler		121
Hedeflenenin altında satış yapma riski	4	
Satış adetlerinde değişim olması riski	41	
Satış fiyatlarının değişmesi riski	8	
Satış gelirlerinde değişim riski	54	
Satışlara ilişkin genel riskler	2	
Ürün teslimi/hizmet sunumunda gecikme yaşanması riski	12	
Sektörde devlet baskısının çok olması riski		2
Sektörde devlet baskısının çok olması riski	2	
Şerefiye değer düşüklüğüne ilişkin riskler		28
Şerefiyede değer düşüklüğü olması riski	28	
Sermaye riski		97
Sermaye riski	97	

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu (Devamı)

Stoklara ilişkin riskler		86
Stok fazlası/stok bulundurma yükümlülüğü/genel riskler	9	
Stokların değerinde düşüş olması riski	77	
Tedarikle ilişkin riskler		51
Tedarikte arz fazlası olması riski	2	
Güvenilir olmayan tedarikçi/ düşük tedarik kalitesi riski	8	
Hammadde tedariginde yurtdışına bağımlı olma riski	3	
Yeterli girdi arzı olmaması riski	8	
Tedarik zincirine ilişkin genel riskler	23	
Tedarikçi çeşitlendirememe riski	3	
Tedarikçilerle iyi ilişkiler kuramama riski	4	
Teknolojik gelişmelerin takip edilmemesi riski		20
Teknolojik gelişmelerin takip edilmemesi riski	20	
Teminat altına alınmamış alacak riski		6
Teminat altına alınmamış alacaklar olması riski	6	
Teminat, rehin, ipotek ve taahhütlere ilişkin riskler		44
Teminat, rehin, ipotek ve taahhütlere ilişkin riskler	44	
Üretim ile ilgili riskler		127
Düşük ürün kalitesi/kalite kontrol süreçlerinde aksaklık/üretim süreçlerinde aksaklık olması riski	51	
Hammadde fiyatlarında değişim riski	22	
Hammadde fiyatlarının dövizle bağımlı olması riski	2	
Üretim maliyetlerinde değişim riski	24	
Ürün çeşitliliği sağlayamama riski	25	
Yeni ürün geliştirememe riski	3	
Varlıklarda değer düşüklüğüne ilişkin riskler		51
Varlıklarda değer düşüklüğü riski	51	
Vergi cezası riski		8
Vergi cezası riski	8	
Verimliliğe/kaynakların verimli kullanılmasına ilişkin riskler		78
Verimliliğe/kaynakların verimli kullanılmasına ilişkin riskler	78	

Tablo 3: Tespit Edilen Risklerin Detaylı Sunumu (Devamı)

Yoğun rekabet/rekabet gücüne ilişkin riskler		17
Yoğun rekabet ortamı/yeterli rekabet gücüne sahip olmama riski	17	
Yönetim kurulu üyeleri için verilmiş olan teminatlara ilişkin riskler		58
Yönetim kurulu üyeleri için verilmiş olan teminatlara ilişkin riskler	58	
Yönetimin sorumluluğu riski		5
Yönetimin sorumluluğu riski	5	
Toplam	2806	2806

Tablo incelendiğinde en çok açıklanan risk gruplarının “Çalışanlara ilişkin riskler” (%8,55), “Müşterilere ilişkin riskler” (%6,81), “İç kontrol riskleri” (%6,38), “Döviz kuru riski” (% 5,63), “Üretim ile ilgili riskler” (% 4,53), “Satışlara ilişkin riskler” (% 4,31), “İç denetim riskleri” (% 4,06), “Kredi riski” (% 4,06), “Likidite riski” (% 3,88) ve “Faiz oranı riski” (% 3,78) olduğu görülmekte olup toplam açıklamaların %52’si bu risk gruplarında yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde en çok açıklanan risklerin “Döviz kuru riski - genel” (% 4,35), “Kredi riski - genel” (% 4,06), “Likidite riski - genel” (%3,88), “Faiz oranı riski - genel” (% 3,78), “Sermaye riski - genel” (% 3,46), “Kıdem tazminatı ödeme riski” (% 3,17), “Kanuni riskler” (%2,89), “Verimliliğe/kaynakların verimli kullanılmasına ilişkin riskler” (%2,78), “Müşteri riski - tahsilata ilişkin riskler” (%2,74), “Stokların değerinde düşüş olması riski” (%2,74), “İç denetim biriminin olmaması riski” (%2,71), “İç kontrol sistemi olmaması riski” (%2,60), “Çevre kirliliğinin kontrol altında tutulamaması/çevresel sorumluluk/çevresel kanun ve düzenlemelere aykırılık riski” (%2,49), “İşletmenin sürekliliği riski” (%2,21), “Müşteri memnuniyeti sağlayamama riski” (%2,14), “Karşılıklar, koşullu varlık ve yükümlülüklerle ilişkin riskler” (%2,10), “Yönetim kurulu üyeleri için verilmiş olan teminatlara ilişkin riskler” (% 2,07), “Kanun ve düzenlemelere aykırılık riski” (% 2,03) ve “Finansal raporlama riski” (%2,03) olduğu görülmektedir.

Risk açıklamalarının ayrı ayrı incelenmesi sonucunda döviz kuru, kredi, likidite, faiz oranı ve sermaye riskine ilişkin genel bilgilendirmelerin en çok yapılan açıklamalar olduğu görülmektedir. Ancak döviz kuru hariç, bu alanlardaki risk açıklamalarında çeşitlilik olmadığı, sadece genel bilgilere ilişkin açıklamalar yapılmış olduğu görülmüştür. Bu durumun

bir sonucu olarak en çok açıklanan risk kalemleri ve risk grupları arasında farklılık bulunmaktadır. Örneğin çalışanlara ilişkin riskler teker teker en çok açıklananlar arasında görülmemektedir ancak grup olarak bakıldığında en çok açıklamanın yer aldığı gruptur. Aynı durum müşterilere, iç kontrole, üretime, satışlara ve iç denetime ilişkin risklere dair açıklamalarda da geçerlidir. Bu alanlarda yapılan risk açıklamaları belirli risklere odaklanmış durumda olmayıp farklı risk türleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Daha önce bahsedildiği üzere bu araştırma kapsamında işletmelerin kontrolünde olan riskler faaliyet riskleri, finansal riskler ve yönetim riskleri olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere en çok açıklanan riskler faaliyet riskleridir. Toplam açıklamaların 1.053 tanesi bu grupta yer almakta olup toplam risk açıklamalarının %37'sini oluşturmaktadırlar. Bu grubu 971 tane risk açıklaması ile yönetim riskleri takip etmekte olup kalan 782 adet açıklama finansal risklere ilişkindir.

Bu riskler daha önce de açıklandığı gibi ayrıca aşağıdaki özelliklerine göre de incelenmiştir.

- Risk açıklamasının doğası (işletme açısından “iyi” veya “kötü” olması),
- Risk açıklamasının parasal olarak ifade edilip edilmediği (“parasal” veya “parasal olmayan”).

Tablo 4: Risklerin Türleri ve Özelliklerine Göre Dağılımı

	İyi	Kötü	Parasal olmayan	Parasal
Faaliyet Riskleri	884	169	848	205
Yönetim Riskleri	786	185	792	179
Finansal Riskler	543	239	569	213
Toplam	2213	593	2209	597

En çok açıklanan risk grubunu oluşturan faaliyet riskleri genellikle işletme politikalarına ilişkin parasal olmayan açıklamalar olup ilgili risklere ilişkin işletme politikası varlığı sebebiyle iyi riskler olarak kodlanmışlardır. En çok açıklanan işletme politikasına ilişkin ve iyi olarak kodlanmış riskler; etkinlik/kaynakların etkin kullanımına ilişkin riskler, garantiye ilişkin riskler/satış sonrası servis yükümlülüklerine ilişkin riskler, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin riskler/kaza riski, karşılıklar, koşullu varlık ve yükümlülüklerle ilişkin riskler, müşteri memnuniyeti sağlayamama riski, alacakların tahsilatına ilişkin riskler, stokların değerinde düşüş olması riski, tedarik zincirine ilişkin genel riskler,

düşük ürün kalitesi/kalite kontrol süreçlerinde aksaklık/üretim süreçlerinde aksaklık riskleri, varlıklarda değer düşüklüğü riski, verimlilik/kaynakların verimli kullanılmasına ilişkin risklerdir.

Bu risklere ek olarak kötü, parasal ve gelecek olarak kodlanmış olan riskler incelendiğinde ise bu gruptaki risklerin büyük çoğunluğunun TMS gereği işletmeler tarafından ayrılması gerekli olan karşılıklara ilişkin olduğu gözlemlenmiştir. Bu grupta yer alan risk açıklamalarına şu örnekler verilebilir: Karşılıklar, koşullu varlık ve yükümlülüklerle ilişkin riskler, tahsilata ilişkin riskler (şüpheli alacaklar), satış adetlerinde değişim olması riski, satış gelirlerinde değişim olması riski, stokların değerinde düşüş olması riski.

En çok açıklanan ikinci grup olan yönetim riskleri incelendiğinde de aynı trend görülmektedir. En çok açıklama işletmelerin risk politikaları hakkında olup iyi ve parasal olmayan olarak kodlanan bilgilendirmelerdir. Bu risklere şu örnekler verilebilir: Kıdem tazminatı ödeme riski, çevre kirliliğinin kontrol altında tutulamaması/çevresel sorumluluk/ çevresel kanun ve düzenlemelere aykırılık riski, kanun ve düzenlemelere aykırılık riski, bilgi güvenliğine ilişkin riskler, finansal raporlama riski, iç denetim birimi olmaması riski, iç denetim biriminin etkin olmaması riski, iç kontrol sistemi olmaması riski, iç kontrol sisteminin etkin olmaması riski, iç kontrol sisteminin etkinliğinin gözden geçirilmemesi riski, iç kontrol sisteminin etkin/yeterli olmaması riski, muhasebe sistemleri riskleri.

Bu risklere ek olarak kötü, parasal ve gelecek olarak kodlanmış olan yönetim riskleri incelendiğinde ise faaliyet risklerinde olduğu gibi TMS gereği işletmeler tarafından ayrılmış olan karşılıklardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu gruptaki risklere şu örnekler verilebilir: İnsan kaynaklarına ilişkin karşılıklar/primler (kıdeme teşvik primi vb), kıdem tazminatı karşılığı, kullanılmamış izin karşılığı, kanuni riskler (dava karşılıkları) ve karşılık ayrılan diğer riskler.

Finansal risklere ilişkin açıklamalar da genellikle işletme politikalarından oluşmakta olup en çok açıklanan riskler şunlardır: Döviz kuru riski – genel, faiz oranı riski – genel, fiyat riski, kredi riski – genel, likidite riski – genel ve sermaye riski. Diğer risk gruplarından farklı olarak finansal riskler grubunda açıklanan politikalara ek olarak söz konusu risklerin parasal olarak da ifade edildiği görülmüştür. Ayrıca politika açıklaması olmamakla birlikte en çok açıklama yapılan bir diğer risk kaleminin teminat, rehin, ipotek ve taahhütlere ilişkin riskler olduğu da tespit edilmiştir.

Gruplar karşılaştırıldığında risk açıklamalarının ilgili olduğu zaman dilimine ilişkin şöyle bir farklılık dikkat çekmektedir: Yönetimsel ve finansal risklerde işletme politikalarından sonra en çok açıklama geleceğe ilişkin iken, faaliyet risklerinde geçmişe ilişkin açıklamaların ikinci grubu oluşturduğu tespit edilmiştir.

Yapılan risk açıklamalarının doğası incelendiğinde tüm risk grupları için çoğunluğun “iyi” olarak kodlanmış risk açıklamalarından oluştuğu tespit edilmiştir. Ancak grup içi dağılımlar incelendiğinde faaliyet ve yönetim riski gruplarında “iyi” özellikli açıklamaların ilgili gruplar içindeki dağılımının %80’in üzerinde (sırasıyla %84 ve %81) olduğu ancak finansal riskler grubundaki dağılımda bu oranın daha düşük olduğu (%69) görülmüştür. Elde edilen sonuçlar ayrıca en az risk açıklamasının yer aldığı finansal riskler grubunda diğer gruplardan farklı olarak “kötü” nitelikli risk açıklamalarına da ağırlık verildiğini göstermektedir.

Aynı karşılaştırma risk açıklamalarının ilişkili olduğu zaman dilimleri için de yapılmıştır. Tüm risk grupları için, yapılan açıklamaların büyük çoğunluğunun işletme politikalarına ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yönetim risklerine ilişkin açıklamalar incelendiğinde ilgili gruptaki toplam açıklamaların %69’unun işletme politikalarına ilişkin olduğu görülmekte olup diğer gruplarda işletme politikalarına ilişkin açıklamalar ilgili gruplarda yer alan açıklamaların %53’ünü oluşturmaktadır. İncelemeye devam edildiğinde faaliyet risklerine ilişkin açıklamalarda işletme politikası grubunu geçmişe ilişkin risk açıklamalarının takip ettiği ancak yönetimsel ve finansal risklerde en yüksek miktarda açıklama olan ikinci grubun geleceğe ilişkin bilgilerden oluştuğu görülmektedir.

Son olarak risk açıklamalarının parasal veya parasal olmayan olarak ifade edilmiş olması incelenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi 3 grupta da risk açıklamaları en çok parasal olmayan olarak ifade edilmiştir. Ancak finansal riskler grubunda oransal inceleme yapıldığında çok yüksek bir oran olmasa dahi %27 oranında parasal risk açıklaması yapıldığı da tespit edilmiştir. Bu oran faaliyet riskleri grubunda %19, yönetim riskleri grubunda %18’dir.

5. SONUÇ

Risk yönetimi uygulamaları işletmelerin gelecekte maruz kalabilecekleri olumsuz risklerin ortaya çıkma ihtimallerini veya olası etkilerini azaltmaları ile olumlu risklerin ortaya çıkma ihtimallerini veya olası etkilerini artırmaya yardımcı olurken; yatırımcıların karar alma süreçlerinde kullanabilecekleri bilgiler sunarak varlıklarını korumalarına destek olur. Ancak risk yönetimi uygulamalarının varlığı tek başına yeterli olmayıp işletme dışı kullanıcıların elde edebilecekleri faydaların artırılması için bu uygulamalara ilişkin açıklamaların da yapılması gerekmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin risk yönetimi uygulamalarına ilişkin açıklamalar yapmalarını gerektiren özel kanun, standart veya düzenlemeler bulunmamaktadır. Ancak bazı kanun, standart ve düzenlemelerde işletmelerin risklerini belirlemeleri, yönetmek için çalışmalar yapmaları ve açıklamalarını teşvik eden, zorunlu kılan maddeler bulunmaktadır.

76 adet işletmeyi kapsayan araştırma sonucunda 91 adet farklı riskten oluşan toplam 2806 adet risk açıklaması tespit edilmiştir. 91 farklı risk gruplandırmalara tabi tutulmuş ve en çok açıklamanın çalışanlara ilişkin riskler (240 adet) hakkında olduğu ve bu grubu sırasıyla müşterilere ilişkin riskler (191 adet), iç kontrole ilişkin riskler (179 adet), döviz kuruna ilişkin riskler (158 adet) ve üretim ile ilgili risklerin (127 adet) takip ettiği görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında elde edilen 91 adet risk faaliyet riskleri, yönetim riskleri ve finansal riskler olarak gruplandırılmış ve bu gruplara göre analiz edildiğinde en çok faaliyet risklerinin (%37 – 1053 adet) açıklandığı görülmüştür. İkinci sırada yönetim riskleri bulunmakta olup (%35 – 971 adet) en az açıklama finansal risklere (%28 – 782 adet) ilişkindir.

Gruplara ayrılan bu risk açıklamaları özelliklerine göre de incelenmiş olup tüm gruplar için en çok “iyi” nitelikli, işletme “politika”larına ilişkin “parasal olmayan” açıklamaların tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte grup içindeki dağılıma göre %69 oranıyla işletme “politika”larına ilişkin en çok açıklamanın yönetim risklerine ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Tüm gruplarda en çok “iyi” özellikli risklerin açıklandığı görülmekte olup oransal olarak (grup içi dağılımlar incelendiğinde) “kötü” özellikli açıklamaların ancak finansal risklere ilişkin (bu grupta yer alan risklerin %31’i “kötü” olarak kodlanmıştır) olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir durum risklerin parasal olarak ifade edilip edilmediğinin analizinde de ortaya çıkmaktadır. Tüm gruplarda en çok “parasal olmayan” açıklamaların tercih

edildiği görülmekle birlikte, grup içi dağılımlar incelendiğinde finansal risklerin en çok (bu grupta yer alan risklerin %27'si) “parasal”laştırılan riskler olduğu görülmektedir.

“Sürdürülebilirlik”, “Bağımsız Denetçi Raporu”, “Kalite Politikası”, “Çevre, İş Sağlığı ve Güvenliği, Endüstri İlişkileri”, “Tedarik”, “Sektöre İlişkin Bilgiler”, “Bilgi Teknolojileri” ve “Paydaşlara Bilgi” bölümlerinde ise hiç parasal açıklama bulunmayıp tamamı parasal olmayan açıklamalardan oluşmaktadır.

En çok finansal risk açıklaması “Bağımsız Denetim Raporuna Ek Finansal Tablo ve Dipnotlar”, en çok yönetim riski açıklaması “Kurumsal Yönetim” ve en çok faaliyet riski açıklaması yine “Bağımsız Denetim Raporuna Ek Finansal Tablo ve Dipnotlar” bölümlerinde yer almaktadır.

Risk açıklamalarının önemliliği ve faydaları göz önüne alınarak işletmelerin bu konuda teşvik edilmesi gerekmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi risk açıklamalarının öneminin anlaşılması, yüksek maliyetli olması veya rakip işletmelere bilgi verilmek istenmemesi (işletmelerin süreç ve uygulamalarına ilişkin iç bilgiler) gibi nedenlerle işletmeler, risk açıklamaları yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bu sebeple risk açıklamaları yapılmasını gönüllülüğe bırakmamak ve zorunlu hale getirmek işletmelerin şeffaflığı ve kullanıcıların menfaati için gerekli görülmüştür. Bu amaç doğrultusunda risk açıklamalarını gerekli kılacak bir muhasebe standardı hazırlanması muhasebe bilgi kullanıcıları için fayda sağlayacaktır.

Türkiye’de risk açıklamalarının yer aldığı çeşitli raporlar (yeterince kapsamlı olmamakla birlikte) yayımlanmakta veya hazırlanan diğer raporlar (özellikle risklere ilişkin olmayıp finansal konular veya genel bilgi amaçlı hazırlanan raporlar gibi) ile internet sitelerinde riskler ve risk yönetimine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Ancak aynı alandaki bilgilerin farklı rapor ve yerlerde açıklanıyor olması kullanıcılar için kafa karışıklığına ve bilgilere erişim de sorunlara yol açmaktadır. Bu çalışmada işletmelerin hazırladıkları faaliyet raporları kullanılarak bir içerik analizi uygulaması yapılmış ve faaliyet raporlarında yer alan risk açıklamalarına ilişkin durum tespiti yapılmıştır ancak faaliyet raporları dışında sunulan bilgiler kapsam dışında bırakılmıştır. Aynı durum işletmelerin risk açıklamalarına ulaşmaya çalışan kullanıcılar için de geçerli olabilecek olup öneride de belirtildiği gibi riskler ve risk yönetimine ilişkin tek ve kapsamlı bir rapor hazırlanması (benzer bilgiler hazırlanan diğer raporlarda da sunulabilir ancak söz konusu raporda tüm bilgiler yer almalıdır) risk yönetimi alanında yapılacak önemli bir iyileştirme olacaktır.

Öneriler arasında da belirtildiği üzere yapılacak risk yönetimi çalışmalarında Tablo 3’te yer alan risk kontrol listesi bir başlangıç adımı oluşturabilir. İşletmelerin faaliyet gösterdikleri alanlar, işkolu, faaliyet hacmi ve işletmeye özel durumlarını dikkate alarak bu listeyi genişletmeleri ve kendi yapılarına uyarlamaları ile daha verimli sonuçlar elde edilebilecektir. İşletmelerin dikkatini risk yönetimi uygulamalarının önemine çekme konusunda düzenleyici kurumların da çalışmalar yapması, yayımlanacak yönerge ve kılavuzlar ile işletmelere yol göstermeleri bu alandaki gelişmelere büyük katkı sunacaktır.

EKLER

EK 1: Risk Kodlamasında Kullanılan Karar Kuralları

- Faaliyet raporları okunurken, çalışmanın birinci bölümünde yapılmış olan risk tanımı dikkate alınmıştır.
- Bir ifadenin “risk açıklaması” olarak kodlanması için “risk” kelimesi olması şartı aranmamış, ifadenin tanımlanmış risk özelliklerini taşıması yeterli bulunmuştur.
- Bir risk birden fazla defa açıklanmışsa her seferinde risk açıklaması olarak kodlanmıştır. Özellikle grup raporlaması yapan bazı işletmelerde aynı risk türünün hem iyi hem de kötü etkilerinden bahsedildiği gözlemlenmiştir (gruba bağlı şirketlerden birini olumlu diğerini olumsuz etkileyebilir olması sebebiyle). Bu tür durumlarda aynı risk hem “iyi” hem de “kötü” olarak kodlanarak kontrol listesine iki defa kaydedilmiştir.
- Raporların çeşitli bölümlerinde reklam/tanıtım gibi algılanabilecek slogan türü cümleler, finansal duruma ilişkin (satış gelirleri, adetleri, net gelir/gider tutarlarını gösteren vb) veya metin içindeki bilgilerin tekrarı şeklinde sunulan grafik veya tablolar risk açıklaması olarak kabul edilmemiştir (Örneğin; sayfa kenarlarında ya da bir sayfanın tamamını kaplayan “Pazar liderliğimizi koruduk” şeklindeki ifadeler veya metinde açıklanan satış geliri, satış adedi değişimlerinin yanında yer alan ve metindeki yazıyı özetler şekilde verilmiş grafik veya tablolar). Bunlara ek olarak işletmelerin vizyon veya misyon bildileri de standart metinler olmaları ve güncellemeye tabi tutulmamaları sebebiyle risk açıklaması olarak kodlanmamıştır.
- Eğer bir ifade birden fazla risk grubuna ilişkinse en baskın gruba dahil edilmiştir.

- Risk açıklamalarının faaliyet raporlarında yer aldıkları bölümlere göre gruplanmasında benzer bölüm başlıkları bir arada gösterilmiştir. Bu nedenle EK 3'te yer alan gruplama tablosu kullanılmıştır.
- Risk açıklaması olarak kodlanmış ifadeler;
 1. İşletmenin geçmişine ilişkin bir fırsat, fayda ihtimali, tehlike ya da tehvide ilişkin ise “geçmiş”,
 2. İşletmenin geleceğine ilişkin bir fırsat, fayda ihtimali, tehlike ya da tehvide ilişkin ise “gelecek”,
 3. Fırsat, fayda, tehlike veya tehvide karşı belirlenmiş işletme politikalarından bahsediliyorsa “politika” olarak sınıflandırılmışlardır.
- Risk açıklaması olarak kodlanmış ifadeler;
 1. İşletmeye sağlanmış/sağlanacak fayda veya fırsatlara ilişkin ise “iyi” olarak,
 2. İşletmenin karşılaşmış/karşılaşabilecek olduğu bir tehlike veya tehvide ilişkin ise “kötü” olarak kodlanmışlardır.
- Risk açıklaması olarak kabul edilen ifadeler parasal olarak ifade edilmişlerse “parasal”, parasal olarak ölçülmemişse “parasal olmayan” olarak gruplandırılmışlardır.
- Bir riske ilişkin hem “iyi” hem de “kötü” açıklamalar yapan işletmeler gözlemlendiğinde aynı risk iki defa açıklama olarak kodlanmış ve biri “iyi”, biri “kötü” risk olarak sınıflandırılmıştır (Örneğin; bir üründe talep değişimine ilişkin iyi bir riske maruz kalınmışken başka bir üründe kötü bir riske maruz kalınması veya faaliyet gösterilen bir pazarda genişleme olurken bir başka pazarda daralma olması gibi).
- “İç denetim birimi olmaması riski” veya “iç kontrol sistemi olmaması riski”ne karşı faaliyet raporlarında bu birimlerin/sistemlerin olmadığı özellikle belirtiyse risk açıklaması olarak kodlanmış ve “kötü/politika/ parasal olmayan” olarak sınıflandırılmıştır. Ancak söz konusu birimlerin varlığına dair bir bilgi yoksa risk açıklaması olmaması sebebiyle herhangi bir kodlama yapılmamıştır.
- Faaliyet raporlarının bölüm başlıklarında “İç kontrol” veya “İç denetim” ifadeleri yer alıyor olsa bile ilgili bölümlerde bu sistem veya birimlere ilişkin bilgi verilmemişse risk açıklaması olmadığı kabul edilmiş ve herhangi bir kodlama yapılmamıştır.
- Olumsuz bir riske karşı geliştirilmiş risk yönetim politikası olması durumunda söz konusu risk açıklaması “iyi/politika/parasal olmayan”

olarak kodlanmıştır (Örneğin; işletme kur riskinden negatif yönde etkileniyor olsa dahi söz konusu riskin işletme üzerindeki etkilerini minimize edecek etkin bir risk yönetim politikası geliştirdiğini belirtmişse “kur riski”ne ilişkin açıklama olduğu kaydedilmiş ve risk açıklaması “iyi/ politika/parasal olmayan” olarak kodlanmıştır).

- Sadece “Riskin Erken Teşhisi Komitesi var ve riskler analiz ediliyor” şeklinde bir açıklama olup hangi risklerin nasıl analiz edildiğine ilişkin bilgi vermeyen işletmelerde bu tür ibareler risk açıklaması olarak kabul edilmemiş ve risk kontrol listesine eklenmemiştir.

KAYNAKÇA

Cabedo, J. David and Tirado Jose Miguel (2004). The Disclosure of Risk in Financial Statements. *Accounting Forum*. (2004) 181-200.

ICAEW (2011). *Reporting Business Risks: Meeting Expectations* 20.04.2017 tarihinde <http://www.icaew.com/~media/corporate/files/technical/financial%20reporting/information%20for%20better%20markets/ifbm/rbr%20final.ashx> adresinden erişildi.

Graham Andrew *Integrated Risk Management - Implementation Guide* 07.12.2015 tarihinde <http://post.queensu.ca/~grahama/publications/TEXTPDF.pdf> adresinden erişildi.

Lajili Kaouthar and Zeghal Daniel (2005). A Content Analysis of Risk Management Disclosures in Canadian Annual Reports *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 22(2) (2005):125-142.

Merna Tony and Al-Thani Faisal (2008). *Corporate Risk Management*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Ross, Stephen A.; Westerfield Randolph W. and Jordan Bradford D. (2010). *Fundamentals of Corporate Finance*. New York: McGrawhill.

Sarıkamış, Cevat (2000). *Sermaye Pazarları*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Torun Salih (2012). Muhasebe Verilerinin Firma Değeri Ve Risk Belirleme Açısından Önemi ve İMKB Üzerine Örnek Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara

Uğur Sedat (2011). *Finansal Risk Yönetiminin Firma Değeri Üzerine Etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Usta Öcal (2012). *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.